

İNSANİ YARDIM YANSIZ OLUR MU?

Sueda Nur Çokadar

İNSAMER

İHH İNSANİ VE SOSYAL ARAŞTIRMALAR MERKEZİ
IHH HUMANITARIAN AND SOCIAL RESEARCH CENTER
مركز البحوث الإنسانية و الاجتماعية

Referans için: Çokadar, Sueda Nur. "İnsani yardım yansız olur mu?". İNSAMER, 14.12.2020.

Analiz

Yoksulluk, kuraklık, hastalık ve savaş gibi sebeplerle oluşan insani krizlerle mücadelede ilk akla gelen, kuşkusuz, mağduriyetlerin giderilmesi ve ihtiyaç içindeki insanlara yardımların bir an önce ulaştırılmasıdır. Onlarca yıldır edinilen tecrübeler, teknik ve hukuki anlamda olgunlaşmış bir insani yardım sektörü ortaya çıkarırken, aynı zamanda meşru bir sistemin oluşmasına da çeşitli katkılarda bulunmuştur. Bu katkıların başında insani yardım ilkeleri gelmektedir. 1991 yılında Birleşmiş Milletler Genel Kurulu kararı ile yardımda bulunacak kurumların uyması beklenen dört temel insani yardım standardı belirlenmiştir:

- İnsancılık (*Humanity*)
- Yansızlık (*Neutrality*)
- Tarafsızlık (*Impartiality*)
- Bağımsızlık (*Independence*)

Buna göre insancılık bağlamında; dini, dili, milliyeti, siyasi görüşü ve sosyoekonomik konumu ne olursa olsun, ayrımcılığa maruz bırakmadan, mağdurların acil ihtiyaçların giderilmesinin öncelikli olması gerektiği beyan edilmiştir. *Yansızlık* ise, yardımların ulaştırılmasında hiçbir siyasi, ekonomik, askerî yapılanmaya eklenmeden bağımsız hareket edilmesidir. *Tarafsızlık* ve *bağımsızlık* ilkeleri de eğer insani kriz bir savaş bölgesinde ise çatışan aktörlerin hiçbiriyle politik olarak yakınlık kurulmaması adına belirlenmiş önemli kriterlerdir.

İnsani yardım ilkeleri konusunda genel bir kabul olmakla birlikte, özellikle yansızlık ilkesinin kapsamı konusundaki tartışmaların hâlen sürdüğünü söylemek gerekmektedir. Bunun temel sebebi, yansızlık ilkesinin özünde birkaç yönü barındırıyor olmasıdır.

İNSAMER
İHH İNSANİ VE SOSYAL ARAŞTIRMALAR MERKEZİ
IHH HUMANITARIAN AND SOCIAL RESEARCH CENTER
مركز البحوث الإنسانية و الاجتماعية

Sel, deprem, kuraklık gibi bir doğal afetten sonra yapılacak yardımda tarafsız olmanın genellikle zor bir yanı bulunmamaktadır. Asıl tartışma, savaş veya siyasi bir sorundan kaynaklı krizler sebebiyle ihtiyaç duyulan insani yardımın ulaştırılmasında ortaya çıkmaktadır. Mesela savaş mağduru sivillere yahut abluka sebebiyle bilinçli olarak aç bırakılan insanlara yapılan yardımlar “tarafsız” bir şekilde yürütülebilir mi? Üstelik bu yardımlar krizi sonlandırmak yerine, krize sebep olan siyasi aktörlerin politik ve stratejik ajandalarına hizmet edecek bir hâl almış ise tarafsızlık ne derece insancıl olacaktır? Yani bir taraf sürekli insani kriz üretmeye çalışırken, yardım kuruluşlarının “tarafsız” bir şekilde sadece yardım taşımaları ne derece insani olacaktır? Bu ve benzeri sorulara verilecek yanıtlar, insani yardımda yansızlık kavramı üzerine tartışmaları beslemektedir. Dolayısıyla insani yardımı sadece dar anlamıyla “ihtiyaç içindeki insanlara yiyecek ve ilaç götürme işi” olarak görenlerle “sadece sonuçlarla değil aynı zamanda sebeplerle de mücadele edilmesi gerektiğini” savunan yani “insanları muhtaç duruma düşüren koşulları da ortadan kaldırmak gerektiğini” düşünenler arasında ciddi bir fark oluşmaktadır. Günümüzde giderek kabul gören anlayışa göre insani yardım; insanlara tüm haklara sahip oldukları onurlu bir hayat sunmak üzere yapılan her türlü destek olarak öne çıkmaktadır; yani sadece mağdur olanlara gıda taşımak değil, o insanları gıdaya muhtaç duruma düşüren insan yapımı koşulları ortadan kaldırmak için mücadele etmek de insani yardımın temel unsurları arasında kabul edilmektedir.

Kimi zaman politik kimi zaman ekonomik araçlarla sivil can ve mal kayıplarının yaşandığı ortamlarda insani yardımın yanında insani diplomasi de devreye girmeye başlamıştır. Klasik diplomasi yöntemleriyle çözümlenemeyen insani krizler, insani diplomasi aracılığıyla müdafaa, müzakere, iletişim, tedbir ve anlaşmalarla çözülmeye çalışılmaktadır. Bu minvalde, insani yardımda olduğu gibi insani diplomaside de sivil aktörler mağduriyetler karşısında rol almaya başlamıştır. İnsani müdahalelerin gelişim rotası göz önünde

bulundurulduğunda, gelecekte sadece temel insani ihtiyaçların karşılandığı ve aktivizmden, adalet vurgusundan, politik yapıları sorgulayıcı ve yönlendirici kimlikten uzak bir yardım sisteminin varlığını tek başına sürdürmeyeceği anlaşılmaktadır. Dünyada herkese yetecek kadar gıdanın, enerjinin, suyun ve temel yaşam maddesinin olduğu düşünüldüğünde asıl sorunun çatışma ve gerilim ortamlarına bunların yansız biçimde taşınmaması değil, çatışmaları sürdüren sistemlere müdahale edilmemesi olduğu anlaşılmaktadır.

Temelde diğer kavramlar gibi yansızlığın da Batı ve Kuzey Amerika kökenli siyasi ideolojilerin etkisinden kaynaklı olarak yaygınlık kazandığını unutmamak gerekmektedir. Elbette evrensel temel ilkelerin varlığı insanlığa pek çok alanda fayda sağlıyor olsa da her medeniyetin kendine has değerleri olduğu da muhakkaktır. Küreselleşen dünyada kurumların uluslararası sistemde ortak hareket etmesi önemlidir, ancak büyük güçlerin ekonomik, politik ve fikri yatırımlarını küresel sistemde kolay hareket etme ve kolay denetleyebilme üzerine kurduğu gerçeğini de göz ardı etmemek gerekmektedir. Dolayısıyla hâlihazırda uygulanan her ilke, yüzde yüz pragmatik olmadığı gibi tartışmaya da açıktır. Aynı şekilde yansızlık kavramını da küresel bir formül hâline getirmek her zaman doğru ve pragmatik bir tercih değildir. Örneğin savaş ve çatışmalar sebebiyle mağdur olan insanlara yardım ulaştırırken, yaşanan çatışmanın arka planında yatan sebeplere odaklanmak yerine, sadece insani müdahalelerde belirlenmiş standartları mutlak uygulanması gereken formlara dönüştürmek, çatışmaların ve krizlerin adil bir şekilde çözülmesine yardımcı olma olabilir.

Günümüz dünyasında kriz ve çatışmalara tarafsız olarak müdahale edebilmek için çok fazla para, zaman ve diplomatik ağ gerekmektedir. Bu kaynakları elinde bulundurabilen yardım kuruluşlarının sayısı ise hiç de fazla değildir, dolayısıyla bu durum insani yardımda küresel bir tekelleşme riski de barındırmaktadır. Öncelikle çatışma yaşanan bir yerde politik bir tercihte bulunmadan sadece yardımı ihtiyaç sahiplerine

ulaştırmak, çatışan tüm taraflarla aynı mesafede bir ilişki içerisinde olmayı gerektirmektedir. Bu da çok daha fazla bölgede çok daha fazla insana ulaşmayı kolaylaştıran bir yöntemdir. Ne var ki çatışan tarafların kontrolü altında bulunan bölgelerdeki ihtiyaç sahiplerine ulaşmak her zaman kolay olmamaktadır. Örneğin yardımların ihtiyaç sahibi insanlara değil çatışan tarafların yetkililerine teslim edilmeye zorlanması ve rüşvet başta olmak üzere pek çok sorunla karşılaşılmaktadır. Bu durumda hem yardımlar hedef kitleye ulaştırılamamakta hem de sivillere zarar veren gruplar dolaylı yoldan desteklenmiş olmaktadır. Çoğu yardım faaliyetinin maliyeti de bu sebeple artmakta ve silahlı gruplar istemeden de olsa desteklenebilmektedir.

Örneğin Ruanda katliamı sonrasında bölge halkına Batılı kuruluşlarca ulaştırılan yardımların büyük kısmının Hutu saflarında katliama karışan kişilerin eline geçtiği bilinmektedir. Oysaki yardımların ihtiyaç sahiplerine ulaştırılması konusunda tarafsızlık ilkesine uygun hareket edilmiş, ancak yardım için bölgeye giden kuruluşlar politik olarak boykot edilmesi gereken isyancılara yönelik güçlü bir politika gtmedikleri için katliam yapanlar, kendi taraftarlarını besleyecek gıdaya ve maddi imknlara bu yardım kuruluşları aracılığıyla ulaşmıştır. Böyle bir durumun oluşmasına fırsat vermemek için yardım kuruluşlarının yardımların politik çıktılarını göz önünde bulundurması gerekmektedir; aksi takdirde yardımların amacı dışında kullanılmasının engellenmesi pek mümkün değildir. Ayrıca bu alanda insani standartlara en yakın formda denetleme mekanizmalarının da bir an önce kurulması gerekmektedir.

Belki de yardımların yerel gruplar aracılığıyla ihtiyaç sahiplerine ulaştırılması konusu, daha öncelikli bir başlık olmalıdır. Ancak tam da bu noktada hangi yerel yardım kuruluşları veya örgütlerle çalışılacağı meselesi gündeme

gelmektedir. Yerel bir örgütün tamamen politik çıktılardan uzak olması mümkün müdür? I problemleriyle ilgili çözüm sunacak ve aracı olacak yerel kurumların kendilerine ait politikalarının olması ve çatışan taraflardan yana bir tavır içinde bulunmaları da olasıdır. Bu durumda tarafsız kurumlarla iř birliği yapma zorunluluğu, insani krizlerin hızlı ve zamanında çözümü adına zorlaştırıcı olabilir. Suriyeli ya da Yemenli bir yardım kuruluşunun kendi topluluğundan birileri bombalanırken, öldürülürken tarafsız kalmasını beklemek ne derece tutarlıdır? Anlaşmazlıkların sonlandırılması için zor araçlarını kullanan tarafların adil ve hukuki koşullarda mücadele etmesini sağlamak adına taraflarla diyalog geliştirilmesi ve gerektiğinde zulmeden tarafın karşısında yer alınması yardım kuruluşları için de önemli bir adım olacaktır.

Kalkınma yardımlarının kalkınmayı engelleyici politik sebepler ortadan kaldırılmadan sürdürülebilir olmadığı ortadadır.

İnsani yardımın bir noktada politik bir eylem olduğu söylenebilir. Yansızlık ilkesiyle hareket ediliyor olsa dahi yardımların neticesi politik birtakım çıktılar doğurabilir. Elbette her kurumun diplomatik atılımlarda bulunarak sorunları çözmesi beklenemez. İnsani yardımın rolü sadece çatışmalardan doğan zararların yaralarını sarmak değil aynı zamanda insani kriz çıkma ihtimalini de minimuma indirmek olmalıdır.

Savaş sonrası altyapının yenilenmesi, insanların rehabilitasyonu ve yaralarının sarılması, yardımlara bağımlılığın sonlandırılması, iř alanları

açılması için gerekli fonun sağlanması ve daha pek çok ihtiyaç, uluslararası insani yardımın müdahalesini kaçınılmaz kılmaktadır. Ne var ki yardım ulaştırılan ülke veya toplumların bu yardımları gerektiği gibi kullanacağının bir garantisi yoktur. Kaldı ki yardımlar doğru Şekilde kullanılsa dahi hedeflenen sonuca ulaşmak her zaman mümkün olamamaktadır. Bu bağlamda bu kurumlara düşen en önemli

sorumluluk, insani yardımın adil, insani ve hukuki dağıtımının yapılacağı koşulları oluşturmaktır. Bunun için de taraf olmak önemli bir ilk adım olabilir. Bilhassa bu yer, yabancı güçlerin askerî işgali altındaki bir coğrafya ise bu daha da önemlidir.

Örneğin, İsrail tarafından abluka altında tutulan Gazze halkı için sadece gıda kolisi veya inşaat malzemesi türünden yardımlar, oradaki sorunun çözümüne katkı sağlamadığı gibi, tarafsız kalınması dolaylı yoldan işgalcilerin işine yaramaktadır. Gazze'ye yapılacak en isabetli insani yardım, kuşkusuz, bir yandan insani malzemeleri göndermek bir yandan da bölgeye yönelik ablukanın kaldırılması için çalışmaktır. Kısacası tek başına Gazze gerçeği dahi, Batılı yardım kuruluşlarının apolitik insaniyetlerinin tesirini sorgulamak için yeterlidir. Bu pencereden bakıldığında kalkınma yardımlarının da engelleyici politik sebepler ortadan kaldırılmadan sürdürülebilir olmadığı ortadadır.

İnsan eliyle üretilmiş bir krizde tüm taraflarla insani anlaşmalar yapmak ve yaralılarla esirleri kurtarmak için yansızlık ilkesiyle hareket etmek

gerekmektedir. Bu anlamda insani yardımla ilgilenen kuruluşların sahada gıda yardımı dışındaki bu tür müdahaleleri, bu kurumların hem politik hem de insani olabileceğini göstermektedir. Siyasi bir görüşe sahip olmak bireylere has bir özellik değildir; kurumsal yapılar da hedeflerine uygun politik tutumlar geliştirebilmektedirler. Bu durumun insani yardım alanında faaliyet gösteren kurumlar için de belirli normlar çerçevesinde makul karşılama vakti çoktan gelmiş görünmektedir. Zira hem yansızlığı hem de politik olmayı, daha fazla insanın hayatını kurtarmak uğruna tercih etmek, sivil hareketleri daha insani bir boyuta taşıma noktasında güçlü bir taahhüt zemini oluşturabilir.

Bu mevzuda özellikle altı çizilecek nokta ise, bahsi geçen yaklaşım değişikliğini kişileri ideolojik ya da politik düşüncelerinden dolayı ayrımcılığa maruz bırakmak olarak değil, daha fazla insana ulaşmayı hedefleme gayreti olarak değerlendirmek gerektiğidir. İnsani yardım kurumları, sivilleri mağdur eden çatışma ortamlarında politik bir karaktere dönüşmekten ziyade, tarafları daha fazla hukuka ve adalete davet etmek hedefiyle hareket etmelidir.